

DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE FUNDAMENTALE ALE CETĂȚENILOR REPUBLICII MOLDOVA

Vasile-Sorin Curpăn

Cosmin-Ștefan Burleanu

Art. 24. – „Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică”.

„(1). Statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică.

(2). Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante.

(3). Pedepsa cu moartea este abolită. Nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă și nici executat.

Dreptul la viață – reprezintă un drept natural al omului. Așa fiind, orice persoană fizică beneficiază de acest drept fundamental, din momentul nașterii și până la survenirea fenomenului natural al morții.

Pe parcursul întregii vieți, omului îi este garantat acest drept. Nu interesează dacă persoana fizică este sănătoasă sau bolnavă, tânără sau în vârstă, bărbat sau femeie. Nimeni nu poate fi privat de viața sa în mod arbitrar. În acest context trebuie privită dispoziția alin. (3) al articolului. Pedepsa cu moartea este abolită, fiind interzisă întrucât ea reprezintă o încălcare a drepturilor naturale ale omului. Consecința firească a interzicerii și a abolirii pedepsei cu moartea o reprezintă imposibilitatea condamnării unei persoane fizice la moarte, având ca efect imposibilitatea executării unei persoane.

Dreptul la integritate fizică a persoanei fizice presupune respectarea integrității native a oricărui subiect de drept. Este evident **un drept fundamental absolut**, ca de altfel toate celelalte drepturi fundamentale. Autoritățile publice sunt obligate să asigure integritatea fizică a fiecărei persoane fizice. Există, bineînțeles, și excepții determinate de lege: recoltarea de probe biologice în vederea stabilirii alcoolemiei; efectuarea unei intervenții chirurgicale de medicul chirurg cu acordul pacientului, sau fără acordul pacientului dacă acesta nu-l poate exprima valabil iar viața sa se află în primejdie etc.

Dreptul la integritate psihică – presupune respectarea și asigurarea integrității psihice (morale) a persoanei fizice. De altfel, dreptul la integritate privește două laturi: fizică și psihică, ambele fiind garantate tuturor persoanelor fizice.

Alin. (2) al acestui articol menționează interzicerea torturii sau a unei pedepse sau tratament crud, inuman ori degradant.

Pe planul Dreptului Internațional Public precizăm că aceste prevederi sunt menționate în Declarația Universală a Drepturilor Omului și în Convenția contra torturii și altor pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante.

Principiul afirmat în alin. (2) își găsește consacarea din punct de vedere practic în dispozițiile legale care incriminează fapte cu grad ridicat de pericol social care aduc atingere relațiilor sociale referitoare la buna înfăptuire a justiției. Legiuitorul a apreciat că actele de tortură ori tratamentele crude, inumane ori degradante prezintă gradul de pericol social generic (abstract) al unei infracțiuni.

Art. 25. – „Libertatea individuală și siguranța persoanei”.

„(1). Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile.

(2). Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzută de lege.

(3). Reținerea nu poate depăși 72 de ore.

(4). Arestarea se face în temeiul unui mandat, emis de judecător, pentru o durată de cel mult 30 de zile. Asupra legalității mandatului se poate face recurs, în condițiile legii, în instanța judecătorească ierarhic superioară. Termenul arestării poate fi prelungit numai de către judecător sau de către instanța judecătorească, în condițiile legii, cel mult până la 12 luni.

(5). Celui reținut sau arestat i se aduc de îndată la cunoștință motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea – în cel mai scurt termen; motivele reținerii și învinuirea se aduc la cunoștință numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu.

(6). Eliberarea celui reținut sau arestat este obligatorie dacă motivele reținerii sau arestării au dispărut”.

Acest articol cuprinde numeroase dispoziții afectate garantării libertății individuale.

Constituantul a prevăzut multe dispoziții procedurale care, în opinia noastră, nu își găsesc locul într-o Lege fundamentală [art. 25 alin. (3); (4); (5)]. Aceste dispoziții sunt eminentamente tehnice, formale (procedurale). Ele au fost introduse în Legea supremă a statului devenind norme cu caracter constituțional, pentru a se evita eventualele fluctuații legislative.

Libertatea individuală presupune aptitudinea persoanei fizice **de a se deplasa liber, de a nu fi supusă nici unei forme de servitute și de a nu fi adusă și ținută în stare de sclavie.**

Prin natura sa persoana fizică, omul, se naște liber iar societatea are îndatorirea de a conserva și proteja acest drept inalienabil.

Libertatea individuală nu are și nu trebuie să aibă un caracter absolut, în sensul că ea nu ar putea fi sub nici o formă îngrădită.

De aceea, textul constituțional se referă la percheziție, la reținere și la arestarea preventivă, în sensul că aceste acte cu caracter procesual penal pot fi dispuse și pot fi efectiv îndeplinite (sub aspect procedural) respectându-se dispozițiile legale.

Percheziția, reținerea și arestarea preventivă sunt instituții proprii Dreptului Procesual Penal. De aceea, noi nu vom insista asupra naturii acestor măsuri în lucrarea de față.

Reținem totuși că persoanei fizice reținute sau arestate preventiv trebuie să i se comunice de îndată motivele reținerii sau ale arestării preventive. Textul nu prevede ca această aducere la cunoștință să se realizeze **în limba pe care o înțelege persoana fizică în cauză.**

Aceasta reprezintă o garanție a siguranței persoanei fizice. Este o prevedere constituțională care impune o obligație precisă, clar determinată organelor judiciare penale.

De asemenea, **învinuirea** trebuie adusă la cunoștința celui acuzat **în cel mai scurt termen**. Motivele reținerii, ale arestării preventive și învinuirea se aduc la cunoștința celui acuzat numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu.

Prezența avocatului este o garanție a respectării libertății individuale a persoanei fizice acuzate. Ea este obligatorie ceea ce impune obligația, îndatorirea constituțională a organelor judiciare penale de a permite asistența învinuitului sau a inculpatului.

Desigur, dacă motivele care au stat la baza reținerii sau arestării preventive au dispărut, persoana fizică reținută sau arestată trebuie, în mod obligatoriu, pusă în libertate.

Deși textul legal nu prevede în mod expres nimic nu împiedică ca persoana fizică arestată preventiv să fie pusă în libertate, la cererea sa, fie sub control judiciar, fie pe cauțiune. Eliberarea provizorie în aceste condiții denotă încrederea organelor judiciare penale în inculpat și materializează prezumția de nevinovăție de care beneficiază acesta.

Art. 26. – „Dreptul la apărare”.

„(1). Dreptul la apărare este garantat.

(2). Fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale.

(3). În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.

(4). Amestecul în activitatea persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepsește prin lege.”

Doctrina juridică constituțională ca de altfel și doctrina juridică procesual – penală și cea procesual – civilă, recunoaște **dreptului la apărare** dacă accepțiuni:

*. totalitatea mijloacelor, a drepturilor procedurale prin care se realizează apărarea unei persoane împotriva acuzațiilor ce i se aduc. Astfel persoana poate: contesta învinuirile; formula cereri pentru administrarea de material probator în apărare; ridica excepții sau pune concluzii;

*. drept la apărare concretizat în aptitudinea utilizării unui avocat.

Evident, prima accepțiune privește sensul larg al dreptului la apărare, în timp ce a doua accepțiune se referă la sensul restrâns al noțiunii.

Alin. (1) și (2) din textul constituțional se referă la dreptul la apărare în sens larg.

Alin. (3) și (4) al textului are în vedere sensul restrâns al dreptului la apărare.

Cu privire la sensul restrâns se reține că părțile din proces au dreptul să fie asistate de un avocat ales.

Când asistența juridică este obligatorie, părții care nu și-a ales un avocat i se va desemna un apărător (avocat) din oficiu.

Textul constituțional nu precizează dar credem că părțile pot fi și reprezentate de avocat. Dreptul pozitiv (obiectiv) confirmă acest aspect.

De asemenea, părțile pot solicita avocatului ales **nu numai asistență ci și consultanță sau exclusiv doar consultanță juridică.**

În legătură cu formularea din alin. (2) al textului – care se referă la dreptul la apărare în sens larg – trebuie precizat că persoana fizică dispune de dreptul de a reacționa independent la încălcarea drepturilor și libertăților sale **exclusiv prin mijloace legitime.**

Aceasta înseamnă că nu pot fi utilizate mijloace contrare legii iar mijloacele legitime trebuie utilizate în așa fel încât să nu se creeze o exercitare abuzivă a drepturilor și libertăților recunoscute omului.

Abuzul de drept prin natura sa este nelegitim și depășește sfera legalității. Reacția persoanei fizice trebuie să se circumscrie limitelor determinate de exercitarea drepturilor și a libertăților și de către alte subiecte de drept. În acest sens, considerăm că cel mai corect ar fi ca persoana fizică lezată în dreptul său subiectiv fundamental sau în libertatea

sa fundamentală ori lezată în legătură cu orice alt drept subiectiv sau, după caz, interes legitim să se adreseze organelor abilitate ale statului, în speță autorității judecătorești, în vederea restabilirii drepturilor subiective sau a libertăților pretins a fi încălcate sau nerecunoscute de către alți membri ai societății sau chiar de către autoritățile etatice.

Trebuie să se țină seama că nu este permis nimănui să fie judecător în propria sa cauză !!!!

Art. 27. – „Dreptul la libera circulație”.

„(1). Dreptul la libera circulație în țară este garantat.

(2). Oricărui cetățean al Republicii Moldova îi este asigurat dreptul de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară, de a ieși, de a emigra și de a reveni în țară”.

Textul constituțional garantează libera circulație pe teritoriul Republicii Moldova. Orice cetățean poate circula pe teritoriul țării. Cetățenii moldoveni au dreptul să își stabilească domiciliul sau reședința în orice localitate din țară. Prin noțiunea de „**localitate**” se înțelege o așezare umană care intră în una din următoarele categorii: municipiu, oraș, sat. Desigur, stabilirea domiciliului sau reședinței obligă cetățeanul moldovean la respectarea legilor privind domiciliul, reședința, proprietatea privată etc.

Cetățenii moldoveni beneficiază și de dreptul fundamental de liberă circulație în străinătate.

Ca o consecință a recunoașterii acestui drept, cetățenilor moldoveni le este recunoscut dreptul de a emigra sau de a ieși de pe teritoriul republicii.

Aceștia pot emigra într-un alt stat, definitiv sau temporar.

În acest sens Constituția recunoaște și garantează cetățenilor moldoveni dreptul de a reveni în propria țară.

Aceste drepturi se realizează în mod practic prin intermediul reglementărilor legale referitoare la actele de identitate, la documentele necesare pentru trecerea frontierei de stat (pașapoartele).

Art. 28. – „Viața intimă, familială și privată”.

„Statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată.”

Articolul menționat se referă la trei drepturi fundamentale recunoscute fiecărei persoane fizice: **dreptul la viața intimă; dreptul la viața familială și dreptul la viața privată.**

Autoritățile statului precum și ceilalți cetățeni trebuie să respecte aceste drepturi subiective cu caracter fundamental.

Dreptul la viață familială presupune, de fapt, un complex de drepturi referitoare la relațiile de familie.

Dreptul la viață intimă implică și viața privată deoarece chestiunile intime ale unei persoane fizice au întotdeauna caracter privat.

În doctrină se consideră că dreptul la viață intimă implică și dreptul la propria imagine a persoanei fizice.

Art. 29. – „Inviolabilitatea domiciliului”.

„(1). Domiciliul și reședința sunt inviolabile. Nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia.

(2). De la prevederile alineatului (1) se poate deroga prin lege în următoarele situații:

a). pentru executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești;
b). pentru înlăturarea unei primejdii care amenința viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane;

c). pentru prevenirea răspândirii unei epidemii;

(3). Perchezițiile și cercetările la fața locului pot fi ordonate și efectuate numai în condițiile legii.

(4). Perchezițiile în timpul nopții sunt interzise, în afară de cazul unui delict flagrant”.

De principiu Constituția Republicii Moldova prevede inviolabilitatea domiciliului unei persoane fizice. Violarea domiciliului în alte condiții decât cele menționate în alin. (2) realizează conținutul constitutiv al infracțiunii de violare de domiciliu, faptă prevăzută și pedepsită de legislația penală.

În alin. (2) sunt menționate excepții de la principiu. În situațiile menționate se poate pătrunde și se poate rămâne în domiciliul sau reședința unei persoane fizice, fără a avea consimțământul prealabil al acesteia.

Inviolabilitatea domiciliului nu poate constitui un drept absolut. Ea nu poate fi opusă pentru stânjenirea organelor judiciare penale sau pentru înlăturarea unei primejdii care amenință viața, integritatea corporală, fizică sau bunurile unei persoane ori pentru înlăturarea sau prevenirea răspândirii unei epidemii.

În alin. (3) se prevede că perchezițiile și cercetările la fața locului pot fi dispuse și respectiv efectuate exclusiv în condițiile legii. Aceasta tocmai în scopul prevenirii arbitrarului și a abuzurilor. Evident, legea la care se referă dispoziția constituțională este legea procesual – penală.

Alin. (4) prevede că perchezițiile în timpul nopții sunt interzise. Există și o excepție care se referă la ipoteza săvârșirii unei infracțiuni flagrante (delict flagrant). Rațiunea instituirii acestui principiu este simplă, ea privește evitarea abuzurilor efectuate cu ocazia perchezițiilor domiciliare de către organele judiciare penale – în speță, organele de urmărire penală – în perioada regimului sovietic stalinist.

Art. 30. – „Secretul corespondenței”.

„(1). Statul asigură secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare.

(2). De la prevederile alineatului (1) se poate deroga prin lege în cazurile când această derogare este necesară în interesele securității naționale, bunăstării economice a țării și în scopul prevenirii infracțiunilor”.

Acest text constituțional se referă la inviolabilitatea corespondenței.

Nici o persoană nu poate reține, deschide și citi sau distruge o corespondență. Cu atât mai mult funcționarii poștali au obligația, de natură constituțională, de a păstra secretul corespondenței de care iau cunoștință în mod direct.

De la aceste prevederi cuprinse în alin. (1) se poate deroga, conform alin. (2) al textului constituțional, **exclusiv prin lege**, doar în situațiile expres și limitativ prevăzute

de norma juridică constituțională, respectiv: în interesul securității naționale, în interesul asigurării bunăstării economice a țării; în scopul prevenirii infracțiunilor. Așa fiind legile nu pot să precizeze și alte cazuri pentru simplul motiv că Legiuitorul Constituant a enumerat situațiile descrise anterior în mod limitativ iar nu exemplificativ.

Dintre cazurile când este permisă derogarea prin lege de la norma juridică constituțională prevăzută în alin. (1), **cel referitor la interesul bunăstării economice a țării** pare a fi susceptibil de discuții.

Justificarea violării secretului corespondenței prin derogare de la principiul general consacrat în această situație se realizează în ipoteza trădării prin transmiterea de secrete. Firesc, corespondența poate fi desfăcută, citită, reținută ca probă iar convorbirile telefonice pot fi ascultate în caz de trădare prin transmiterea de secrete.

Dar, este posibil ca să fie violat secretul corespondenței – în scopul asigurării bunăstării economice a țării – de către organele abilitate ale securității statului pentru obținerea de informații economice de la terțe state – **spionaj industrial**. Și în această ipoteză derogarea, prin lege evident, este legitimă și licită ???

Interesul asigurării bunăstării economice a țării te duce cu gândul la spionaj tehnologic / industrial.

Bineînțeles, în acest caz corespondența ar fi, spre exemplu, a unei ambasade de la Chișinău adresată sau primită de la autoritățile competente ale statului căreia această instituție îi aparține.

Art. 31. – „Libertatea conștiinței”.

„(1). Libertatea conștiinței este garantată. Ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc.

(2). Culele religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii.

(3). În relațiile dintre culele religioase sunt interzise orice manifestări de învrăjbire.

(4). Culele religioase sunt autonome, separate de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în aziluri și în orfelinate”.

Libertatea conștiinței presupune capacitatea persoanei fizice de a adopta o anumită concepție referitoare la lumea înconjurătoare. Ea implică posibilitatea de a împărtăși o credință religioasă.

În principiu, concepțiile despre lume, despre existență sunt: **teiste și ateiste**.

Autoritățile publice nu trebuie să se amestece în modul de a gândi al omului. Conștiința umană trebuie să rămână întotdeauna liberă.

Libertatea conștiinței, a concepțiilor implică însă realizarea sa într-un spirit de toleranță în raport cu concepțiile manifestate de alte persoane fizice.

Culele religioase sunt libere dar trebuie să fie organizate în condiții legale.

La fel ca și în cazul libertății conștiinței, relațiile dintre culele religioase, organizate legal pe teritoriul Republicii Moldova, trebuie să excludă orice formă de învrăjbire.

În raporturile dintre stat și culele religioase, statul adoptă o poziție echilibrată, fără a le favoriza în nici un fel dar și fără a le discrimina. Statul trebuie să vegheze la

asigurarea ordinii publice; aceasta nu trebuie să fie tulburată în vreun fel de exercitarea vreunui cult religios.

În scopul alinării suferințelor oamenilor, a sporirii încrederii în viitor este înlesnită asistența religioasă în armată, în spitale, în unitățile penitenciare, în aziluri și în orfeline.

Deși Constituția nu prevede credem că părinților și tutorilor trebuie să li se recunoască dreptul inalienabil de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori aflați sub supravegherea lor și a căror răspundere le revine.

Art. 32. – „Libertatea opiniei și a exprimării”.

„(1). Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil.

(2). Libertatea exprimării nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie.

(3). Sunt interzise și pedepsite prin lege contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional”.

Libertatea conștiinței presupune și libertatea de exprimare a concepțiilor.

Iată de ce, Legiuitorul Constituant a menționat expres libertatea opiniei și a exprimării printre drepturile și libertățile fundamentale cetățenești.

Libertatea de exprimare implică posibilitatea omului de a se exprima fie oral, fie în scris sau prin orice alt mijloc. În acest mod omul exprimă concepțiile, opiniile, gândurile, credințele religioase, creațiile spirituale, creațiile literare sau creațiile științifice.

Libertatea de exprimare implică libertatea cuvântului, libertatea tiparului și libertatea presei.

Fără îndoială, libertatea de exprimare presupune aducerea concepțiilor, a gândurilor și a creațiilor de orice fel la cunoștința publică. Altfel spus, trebuie realizată condiția **publicității**.

Ca orice libertate fundamentală și libertatea opiniei și a exprimării prezintă, în mod firesc, anumite limite. Astfel, ea nu poate prejudicia onoarea, demnitatea unei persoane și nu poate aduce atingere dreptului subiectiv al persoanei fizice la propria viziune.

O altă limitare expres indicată de Legiuitorul Constituant este prevăzută în alin. (3). Libertatea de opinie și de exprimare nu trebuie să aibă ca obiect defăimarea statului și a poporului, să instige la război de agresiune, la ură națională, la separatism teritorial etc.

Iarăși exprimarea este ambiguă „... defăimarea țării și a poporului...” în loc de „... defăimarea țării și a națiunii...”

E clar, probabil „**poporul moldovenesc**” nu a atins încă stadiul de națiune și bineînțeles că în concepția Legiuitorul Constituant **națiunea română** nu există în Basarabia !!! Dar se menționează „**ura națională**”, probabil îndreptată împotriva altor națiuni, nu împotriva „**poporului Republicii Moldova**”.

Art. 33. – „Libertatea creației”.

„(1). Libertatea creației artistice și științifice este garantată. Creația nu este supusă cenzurii.

(2). Dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor materiale și morale ce apar în legătură cu diverse genuri de creație intelectuală sunt apărute de lege.

(3). Statul contribuie la păstrarea, la dezvoltarea și la propagarea realizărilor culturii și științei, naționale și mondiale”.

Acest articol, garantează artiștilor, literaților, oamenilor de știință în genere autorilor unor opere științifice, literare sau artistice, libertatea creației.

Aceasta în sensul că autoritățile etatice nu se amestecă în conținutul creației intelectuale și nici cu privire la modul de aducere a operei la cunoștință publică.

Orice creație nu poate fi cenzurată de autoritățile publice. Este desigur consecința normală a libertății de creație și a libertății de opinie și de exprimare.

Sunt recunoscute și ocrotite drepturile personal – nepatrimoniale precum și drepturile patrimoniale pe care le posedă titularii drepturilor de creație intelectuală (drepturile de autor, dreptul de inventator, dreptul de inovator).

Această prevedere este de esența dreptului de proprietate intelectuală. Recunoașterea de către organele etatice competente a calității de titular al dreptului de proprietate intelectuală generează atât drepturile personal – nepatrimoniale cât și drepturile subiective civile patrimoniale de creanță relative la titularul operei, autorul ei.

Este firesc ca statul să susțină păstrarea, dezvoltarea și să propage realizările culturale și științifice, atât cele obținute la nivelul țării cât și cele obținute pe plan mondial. Este o îndatorire a tuturor statelor contemporane, reflectând gradul de civilizație și de progres atins de umanitate în perioada contemporană.

Art. 34. – „Dreptul la informație”.

„(1). Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngădit.

(2). Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal.

(3). Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională.

(4). Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice.

(5). Mijloacele de informare publică nu sunt supuse cenzurii”.

Dreptul la informație presupune aptitudinea de a avea acces la date privitoare la aspecte de ordin social – politic, economic, cultural și științific.

Autoritățile publice sunt obligate să informeze, **în mod corect**, cetățenii asupra chestiunilor de interes public.

De asemenea, ele trebuie să informeze cetățeanul și cu privire la problemele de ordin personal.

Autoritățile etatice **nu vor furniza informații cu caracter secret** și trebuie să asigure **protecția cetățenilor** precum și **siguranța națională**.

Mijloacele de informare publică, indiferent dacă sunt de stat sau private, au îndatorirea de a realiza **o corectă informare a cetățenilor**.

Pentru realizarea acestui scop nici un mijloc de informare publică, fie de stat, fie privat, nu poate fi supus cenzurii.

Art. 35. – „Dreptul la învățătură”.

„(1). Dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instruire și de perfecționare.

(2). Statul asigură, în condițiile legii, dreptul de a alege limba de educare și instruire a persoanelor.

(3). Studiarea limbii de stat se asigură în instituțiile de învățământ de toate gradele.

(4). Învățământul de stat este gratuit.

(5). Instituțiile de învățământ, inclusiv cele nestatale, se înființează și își desfășoară activitatea în condițiile legii.

(6). Instituțiile de învățământ superior beneficiază de dreptul la autonomie.

(7). Învățământul liceal, profesional și cel superior de stat este egal accesibil tuturor, pe bază de merit.

(8). Statul asigură, în condițiile legii, libertatea învățământului religios. Învățământul de stat este laic.

(9). Dreptul prioritar de a alege sfera de instruire a copiilor revine părinților”.

Dreptul la învățătură reprezintă și o obligație (obligația de a consacra anumite forme de învățământ). Este un drept de o complexitate deosebită. El trebuie să asigure, din punct de vedere juridic, șanse egale tuturor subiecților de drept. Sunt interzise discriminările și privilegiile în exercitarea acestui drept fundamental.

Formele învățământului sunt nominalizate în textul constituțional: învățământul general obligatoriu, învățământul liceal, învățământul profesional și învățământul superior. Reținem că Legea fundamentală lasă posibilitatea legiuitorului ordinar de a institui, prin lege, și alte forme de instruire și de perfecționare.

În Republica Moldova limba oficială este limba română, impropriu denumită „limbă moldovenească” (art. 13 din Constituția Republicii Moldova). Totuși alin. (2) consacră dreptul de a alege limba în care urmează a se desfășura procesul de învățământ. La toate nivelurile de învățământ, în toate instituțiile de profil **se asigură studierea limbii de stat (alin. 3).**

Precizăm totodată că prin intermediul textului constituțional din art. 35 alin. (2) se realizează, în mod plener, garantarea dreptului minorităților naționale de a învăța limba maternă și, de asemenea, se recunoaște dreptul acestor persoane de a desfășura procesul de învățământ în limba lor maternă.

Constituantul a instruit gratuitatea învățământului de stat, indiferent de gradul sau nivelul ori în raport de forma de învățământ (alin. 4).

În alin. (5) s-a prevăzut obligativitatea instituțiilor de învățământ, inclusiv a celor nestatale, de a se înființa și de a-și desfășura activitatea în condițiile legii.

De principiu, învățământul superior realizează în **instituții de învățământ**: universități, academii, conservatoare, institute. Învățământul preuniversitar se desfășoară în **unități de învățământ**. Drept consecință credem că dispozițiile art. 35 alin. (5) se referă – printr-o interpretare în sens larg – nu doar la instituții de învățământ ci și la unități de învățământ.

Pentru unitățile și respectiv instituțiile de învățământ „**particulare**” Legiuitorul Constituant al Republicii Moldova utilizează noțiunea „**nestatale**”.

Într-o lucrare anterior publicată ⁵⁾ ne exprimăm convingerea că denumirile unităților și instituțiilor de învățământ, respectiv: **de stat (publice)** și **particulare (private)** sunt oarecum discutabile,

Iată însă, că Constituantul din Republica Moldova a găsit o rezolvare înlocuind noțiunea de „**particulare**” cu noțiunea „**nestatale**”.

Diferența terminologică pare lipsită de substanță și fără efect. Dar dacă denumirea de „**instituții particulare**” comporta și comportă unele discuții, denumirea de „**instituții nestatale**” este cu adevărat paradoxală.

Înțelegem că la adoptarea acestei denumiri s-a avut în vedere faptul că instituțiile așa-zis „particulare” nu fac parte din învățământul de stat. Totuși utilizarea denumirii de „**instituții nestatale**” poate duce cu gândul la faptul că aceste instituții sunt în afara oricărui control al statului !!! Ceea ce este inadmisibil !!! Deci, era mai corect să se utilizeze denumirea de „instituții particulare” decât cea existentă azi în textul constituțional. Vorba moldovenilor între două lucruri rele alege pe cel mai puțin păgubitor !!!

Autonomia universitară este garantată în cadrul instituțiilor de învățământ superior. Acest concept înseamnă că fiecare instituție de învățământ superior prin forurile sale de conducere (Senatele) adoptă anumite reguli cuprinse de principiu, în **Carta universitară**.

Autonomia universitară presupune totodată abilitatea instituției de învățământ superior ca, în limitele legislației specifice, **să statueze** asupra regulilor: de admitere, de absolvire a fiecărui an de studiu, de absolvire a specializării, de susținere a examenului de finalizare a studiilor (licență), de reexaminare, de trecere a studenților, dacă este cazul în anul / anii suplimentari etc.

Constituția proclamă egalitatea șanselor de a accede în învățământul de stat, pe criteriul de competență, indiferent de nivel.

Este asigurată, libertatea învățământului religios dar se consacră caracterul laic al învățământului de stat (**alin. 6 – 8**).

În alin. (9) este consacrat dreptul prioritar al părinților de a alege sfera de instruire a copiilor.

Acest drept subiectiv al părinților este prioritar în raport cu cine și cu ce alt drept ??? Credem că este necesar ca textul constituțional să fie interpretat în sens larg deoarece în lipsa părinților acest drept subiectiv trebuie să revină tutorilor sau altor persoane în grija cărora se află minorii.

Art. 36. – „Dreptul la ocrotirea sănătății”.

„(1). Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat.

(2). Minimul asigurării medicale oferit de stat este gratuit.

(3). Structura sistemului național de ocrotire a sănătății și mijloacele de protecție a sănătății fizice și mentale a persoanei se stabilesc potrivit legii organice”.

Pactul internațional relativ la drepturile economice, sociale și culturale prevede **dreptul persoanei la sănătate fizică și mentală** precum și **dreptul persoanei la asigurări sociale**.

În Constituția Republicii Moldova dreptul la ocrotirea sănătății este **garantat**.

⁵⁾ Vasile - Sorin Curpăn – **Drept Constituțional. Stat și Cetățean**, Ediția I, 2007, pag. 164.

Finalitatea acestui drept fundamental constă în asigurarea condițiilor optime pentru ca cetățeanul să beneficieze de toate aptitudinile și capacitățile sale pentru a putea desfășura o activitate utilă și pentru a putea participa la activitățile cu caracter politic, cultural, social și economic.

Legislația Republicii Moldova dezvoltă în mod organic aceste prevederi constituționale dar, din păcate, de multe ori între starea de drept și realitatea obiectivă se constată discrepanțe considerabil de frapante !!!

Se instituie obligația cu caracter constituțional a statului de a asigura profilaxia și tratamentul maladiilor epidemice sau a celor profesionale; trebuie să se asigure igiena și sănătatea publică.

Legiuitorul ordinar a reglementat sistemul de asigurări sociale precum și controlul exercitării profesiunilor medicale și a activităților paramedicale.

Art. 37. – „Dreptul la un mediu înconjurător sănătos”.

„(1). Fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive.

(2). Statul garantează fiecărui om dreptul la accesul liber și la răspândirea informațiilor veridice privitoare la starea mediului natural, la condițiile de viață și de muncă, la calitatea produselor alimentare și a obiectelor de uz casnic.

(3). Tăinuirea sau falsificarea informațiilor despre factorii ce sunt în detrimentul sănătății oamenilor se interzice prin lege.

(4). Persoanele fizice și juridice răspund pentru daunele pricinuite sănătății și avutului unei persoane ca urmare a unor contravenții ecologice”.

Dreptul la un mediu înconjurător sănătos este organic legat de dreptul la ocrotirea sănătății.

De principiu, se recunoaște oricărei persoane fizice dreptul la un mediu înconjurător sănătos, nepoluat.

Proclamarea acestui principiu – deziderat denotă îndatorirea constituțională a statului de a asigura cadrul legislativ în vederea exercitării acestui drept. Așadar autoritatea deliberativă – legislativă trebuie să adopte legi pentru asigurarea echilibrului ecologic.

Evident, toate subiectele de drept, persoane fizice și persoane juridice, au obligația de a proteja și de participa, în mod activ, la ameliorarea mediului ambiant.

Fără un echilibru ecologic mediul înconjurător este afectat negativ, fapt ce se răsfrânge asupra sănătății și a calității vieții persoanelor fizice.

Art. 38. – „Dreptul de vot și dreptul de a fi ales”.

„(1). Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

(2). Cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți până în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcând cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege.

(3). Dreptul de a fi aleși le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii”.

Dreptul de vot este un drept electoral.

Dreptul de vot este **universal, egal, direct, secret și liber exprimat.**

Este **universal** pentru că cetățenii Republicii Moldova au dreptul de a vota.

Pentru a vota o persoană fizică trebuie să îndeplinească cumulativ următoarele condiții:

- *. să fie cetățean al Republicii Moldova;
- *. să aibă vârsta de cel puțin 18 ani, împliniți până în ziua alegerilor, inclusiv;
- *. să fie în deplinătatea facultăților mintale;
- *. să aibă aptitudinea morală de a vota.

Ultimele două condiții comportă anumite discuții. Astfel, nu se acordă drept de vot debililor și alienaților mintali dacă au fost puși sub interdicție prin hotărâre judecătorească definitivă.

De asemenea, nu au aptitudinea morală de a vota persoanele fizice condamnate prin hotărâre judecătorească penală, rămasă definitivă, la pierderea drepturilor electorale.

Persoanele fizice reținute sau arestate preventiv au dreptul de a vota întrucât beneficiază de prezumția de nevinovăție.

Votul este egal – ceea ce reprezintă materializarea în domeniul electoral a principiului egalității în drepturi a tuturor cetățenilor Republicii Moldova. Fiecare cetățean beneficiază de capacitatea de a exprima **un vot singular** pentru alegerea **unei autorități publice.**

Votul este direct în sensul că cetățenii moldoveni își exprimă nemijlocit și personal acordul sau, după caz, dezacordul cu privire la chestiunea supusă votului.

Votul este secret – ceea ce implică secretizarea manifestării libere a voinței cetățenilor Republicii Moldova. Buletinele de vot sunt de aceeași formă și nu prezintă particularități ori semne specifice.

Votul este liber exprimat ceea ce înseamnă că cetățenii moldoveni au prerogativa de participa sau nu la alegeri.

De asemenea, cetățenii Republicii Moldova dacă participă la alegeri au prerogativa de a-și manifesta liber și neîngrădit opțiunea în favoarea unei formațiuni sau altei formațiuni politice, în favoarea unuia sau a altuia dintre candidații în alegeri.

Dreptul de a fi ales este tot **un drept electoral.** El presupune existența dreptului de vot.

Au dreptul de a fi aleși cetățenii Republicii Moldova care au drept de vot, în condițiile prevăzute de lege.

Art. 39. – „Dreptul la administrare”.

„(1). Cetățenii Republicii Moldova au dreptul de a participa la administrarea treburilor publice nemijlocit, precum și prin reprezentanții lor.

(2). Oricărui cetățean i se asigură, potrivit legii, accesul la o funcție publică”.

Articolul supus analizei consacră dreptul cetățenilor Republicii Moldova de a participa **direct** sau prin **reprezentanți** la luarea deciziilor politico-etatice.

Alin. (1) prevede acest drept subiectiv fundamental.

Alin. (2) al articolului proclamă dreptul fiecărui cetățean de a avea acces la o funcție publică, potrivit dispozițiilor legale.

Spre deosebire de Constituția României [art. 37 coroborat cu art. 16 alin. (3) și art. 40], Constituția Republicii Moldova nu prevede nici o limitare pentru ocuparea unei funcții publice eligibile. Totuși Legiuitorul ordinar are posibilitatea de a institui condiții sau criterii pentru cetățenii moldoveni care doresc să acceadă la o funcție publică.

Surprinde însă lejeritatea cu care Legiuitorul Constituant a înțeles să trateze aceste chestiuni. Nu au fost instituite criterii de: domiciliu, vârstă etc. care să fie prevăzute în Constituția țării. Coroborând art. 38 alin. (3) cu art. 39 alin. (2) – dreptul de a fi ales și dreptul de administrare – reținem că, la nivel constituțional cel puțin, exercitarea acestor drepturi este facilă, permisivă.

Art. 40. – „Libertatea întrunirilor”.

„Mitingurile, demonstrațiile, manifestările, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere și se pot organiza și desfășura numai în mod pașnic, fără nici un fel de arme.”

În cadrul acestui articol Legiuitorul Constituant a prevăzut libertatea cetățenilor Republicii Moldova de a se întruni.

Constatăm că **art. 40 din Constituția Republicii Moldova** este aproape identic cu **art. 36 din Constituția României din 1991 / art. 39 din Constituția României în anul 2003**.

Practic, în enumerarea formelor de materializare a întrunirilor în Constituția Republicii Moldova a mai fost introdusă o formă nouă: **manifestările**. În rest textul coincide fiind preluat din Constituția patriei – mamă, România.

Textul este descriptiv; el enumeră mai multe forme de materializare a întrunirilor, cu caracter exemplificativ. Se precizează că diferitele și diversele moduri de întrunire sunt libere.

Acestei libertăți, firesc, i-au fost adăugate și anumite limitări: desfășurarea întrunirilor într-un mod pașnic; participanții la diferitele întruniri să nu poarte arme albe sau arme de foc.

Textul constituțional atât prevede dar credem că este că este necesar să fie explicate două chestiuni: noțiunea de „**întrunire**” și **categoriale de întruniri**.

Evident, noțiunea de „**întrunire**” nu poate fi explicată prin indicarea unor forme ale sale, așa cum se prevede în Constituție.

„**Întrunirea**” – reprezintă o grupare de persoane fizice relativ organizată și având un caracter temporar. Participanții trebuie să manifeste un scop comun.

În doctrina Dreptului Constituțional se discută asupra deosebirilor dintre **libertatea întrunirilor** și **dreptul de asociere**. Dar, deosebirea dintre cele două forme de agregare (**întrunirea** respectiv **asocierea**) este atât de mare încât este de prisos orice comentariu.

Întrunirile pot avea, după caz, **caracter public** sau **caracter privat**.

Considerăm că textul constituțional se referă exclusiv la **întrunirile cu caracter public**. Cum este și firesc, întrunirile cu caracter privat nu interesează în mod deosebit pe Legiuitorul Constituant.

Art. 41. – „Libertatea partidelor și a altor organizații social – politice”.

„(1). Cetățenii se pot asocia liber și în alte organizații social-politice. Ele contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor și, în condițiile legii, participa la alegeri.

(2). Partidele și alte organizații social-politice sunt egale în fața legii.

(3). Statul asigură respectarea drepturilor și intereselor legitime ale partidelor și ale altor organizații social-politice.

(4). Partidele și alte organizații social-politice care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept, a suveranității și independenței, a integrității teritoriale a Republicii Moldova sunt neconstituționale.

(5). Asociațiile secrete sunt interzise.

(6). Activitatea partidelor constituie din cetățeni străini este interzisă.

(7). Funcțiile publice ai căror titulari nu pot face din partide se stabilesc prin lege organică.

Art. 41 din Constituția Republicii Moldova se referă la **dreptul de asociere**. Acest text constituțional se referă la asociațiile fără scop patrimonial, cu prioritate la partidele politice și la alte organizații social – politice. Scopul acestora se circumscrie politicii și altor domenii ale vieții sociale intim legate de politică.

Legiuitorul Constituant nominalizează formele de asociere: partidele politice și organizațiile social – politice.

Evident și partidele politice sunt organizații social – politice dar datorită rolului lor deosebit în viața publică a țării au fost menționate distinct.

Sintagma „organizații social – politice” desemnează – credem noi acele organizații care au un scop politic.

Legiuitorul Constituant a proclamat egalitatea tuturor asociațiilor fără scop patrimonial care au legătură cu viața politică. Garantarea acestui deziderat se realizează prin reprezentarea drepturilor și intereselor legitime ale partidelor și ale altor organizații social – politice.

Partidele sau organizațiile social – politice care nesocotesc principiile constituționale, care militează contra pluralismului politic, a principiilor Statului de Drept, a suveranității și independenței (de ce este nominalizată dacă **independența** alături de **supremație** formează conținutul suveranității ??), a integrității teritoriale a statului moldovean sunt declarate neconstituționale.

Totuși în Republica Moldova nici un partid politic nu a fost declarat neconstituțional deși manifestări contra integrității teritoriale a țării realizate cu caracter programat, au existat !!! Dezmembrarea teritoriului republicii, acordarea de statute speciale Găgăuziei și Transnistriei evidențiază afirmația noastră !!!

Legiuitorul Constituant a interzis asociațiile cu caracter secret.

Aceasta deoarece organizațiile sau asociațiile cu caracter secret nu dau publicității platformele lor politice sau scopurile reale ale ființării lor. Ele, de regulă, militează împotriva Statului de Drept, a pluralismului politic și din acest motiv nu se înregistrează în mod legal sau se înregistrează cu scopuri fictive. Se pornește de la ideea că într-un stat democratic nici o asociație care respectă valorile constituționale nu are motiv să funcționeze clandestin.

Pe bună dreptate sunt excluși de la calitatea potențială de membri ai unui partid politic unele categorii de funcționari publici.

Constituția prevede că aceste categorii de funcționari publici **se stabilesc prin lege organică**.

Credem că firesc ar fi fost ca Legiuitorul Constituant să nominalizeze categoriile de funcționari publici care nu pot face parte din partidele politice. În acest mod nu s-ar fi lăsat la îndemâna și capriciile Legiuitorului ordinar stabilirea acestei importante excepții de la regulă.

În opinia noastră trebuie să fie excluși de la calitatea potențială de membri ai unui partid politic următoarele categorii de demnitari și de funcționari publici: **judcătorii Curții Constituționale, judecătorii, procurorii, membri forțelor armate naționale și poliștii, personalul radioului public și al televiziunii publice, diplomații de carieră, membrii serviciilor de securitate**.

Acești demnitari și funcționari publici nu pot reprezenta interesele unui partid politic. Ei servesc națiunea română, din „Republica Moldova”, în ansamblu. Pe de altă parte numirea unor astfel de demnitari și funcționari publici nu trebuie să fie condiționată sau grevată de calitatea de membru al unui partid politic.

În sfârșit, Legiuitorul Constituant interzice, activitatea partidelor constituite din cetățeni străini. Așa fiind, pot fi membri ai partidelor politice **cetățeni ai Republicii Moldova bipartizi sau multipartizi (care posedă și cetățenia unui alt stat sau care posedă pe lângă cetățenia Republicii Moldova și cetățenia mai multor state străine)**.

Este o prevedere normală întrucât exclusiv cetățenii statului pot și trebuie să participe la îndeplinirea obiectivelor politice, cu excluderea cetățenilor străini și a apatrizilor.

Art. 42. – „Dreptul de a întemeia și de a se afilia la sindicate”.

„(1). Orice salariat are dreptul de a întemeia și de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale.

(2). Sindicatele se constituie și își desfășoară activitatea potrivit cu statutele lor, în condițiile legii. Ele contribuie la apărarea intereselor profesionale, economice și sociale ale salariaților”.

Și acest drept fundamental se referă la asociații fără scop patrimonial numai că, de această dată, textul se referă exclusiv la organizațiile sindicale.

Statul garantează fiecărui salariat dreptul de a înființa – împreună cu alți salariați – respectiv dreptul de a se afilia la sindicate. Scopul înființării sau al afilierii la sindicate îl reprezintă apărarea interesului sau a intereselor salariatului / salariaților.

Aceste interese sunt preponderent cu caracter economic dar nu sunt excluse și interese din alte domenii ale vieții sociale: formare continuă și perfecționare, culturale, sportive ș.a.

Desigur, formularea din text trebuie interpretată în sens larg. Prin noțiunea de **interese** se înțeleg **atât drepturile subiective cât și interesele legitime ale salariaților**. Această concluzie rezultă, fără echivoc, din formularea textului. Dacă sunt apărute interesele salariaților – și aici ne referim la simplele interese legitime – cu atât mai mult trebuie apărute drepturile subiective ale acestora.

Statul recunoaște activitatea sindicală **dar constituirea** sindicatelor, a organizațiilor sindicale, în genere, și **desfășurarea activității** acestora trebuie să se realizeze potrivit statutelor proprii, **în condițiile prevăzute de lege**. Pentru a fi legal constituit și pentru a

funcționa legal un sindicat trebuie să respecte dispozițiile legale pe toată perioada de existență a acestuia.

Legiuitorul Constituant nu a menționat și domeniile de activitate unde nu se pot înființa organizații sindicale.

În aceste condiții revine Legiuitorului ordinar îndatorirea de a nominaliza aceste domenii.

Art. 43. – „Dreptul la muncă și la protecția muncii”.

„(1). Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului.

(2). Salariații au dreptul la protecția muncii. Măsurile de protecție privesc securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice.

(3). Durata săptămânii de muncă este de cel mult 40 de ore.

(4). Dreptul la negocieri în materie de muncă și caracterul obligatoriu al convențiilor colective sunt garantate.”

Dreptul la muncă reprezintă unul dintre cele mai naturale drepturi ale omului. Este un drept fundamental cu caracter imprescriptibil. Acest drept nu poate fi îngădit deoarece prin exercitarea sa omul își procură cele necesare traiului (desigur îi exceptăm pe marii capitaliști care dispun de averi fabuloase).

Dreptul la muncă implică alegerea liberă a profesiei și alegerea liberă a locului de muncă. Aceste alegeri sunt determinate de stările vocaționale și de aptitudinile celor ce doresc să se angajeze și se concretizează prin aplicarea principiului competenței profesionale la angajare.

Dreptul la protecția socială a muncii include: securitatea și igiena muncii; regimul de muncă al femeilor și al tinerilor; instituirea salariului minim pe economie; repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit și prestarea muncii în condiții grele (deosebite).

Durata normală a zilei de lucru este de cel mult 8 ore, atât timp cât în mod expres se prevede în Constituție că durata săptămânii de muncă este de cel mult 40 de ore.

Desigur, durata zilei de lucru poate varia dar în medie, adică în ansamblu, ea trebuie să fie de 8 ore.

Statul garantează dreptul la negocieri în materie de muncă precum și caracterul obligatoriu al convențiilor (contractelor) colective de muncă. Reținem totodată, Legiuitorul Constituant nu a precizat în textul constituțional că **la muncă egală, femeile au un salariu egal cu bărbații**. Dar acest aspect rezultă implicit din poziția de egalitate a tuturor cetățenilor Republicii Moldova, indiferent de sex. Totuși egalitatea salarizării femeilor și a bărbaților reprezintă o latură a egalității în drepturi a cetățenilor și de aceea ar fi trebuit inserată în textul constituțional, în mod expres !!!

Dreptul la muncă reflectă însăși personalitatea umană. El trebuie să se exercite în mod liber, fără constrângeri sau servituți.

Art. 44. – „Interzicerea muncii forțate”.

„(1). Munca forțată este interzisă.

(2). Nu constituie muncă forțată:

a). serviciul cu caracter militar sau activitățile desfășurate în locul acestuia de cei care, potrivit legii, nu satisfac serviciul militar obligatoriu;

b). munca unei persoane condamnate, prestată în condiții normale, în perioada de detenție sau de libertate condiționată;

c). prestațiile impuse în situația creată de calamități ori de alt pericol, precum și cele care fac parte din obligațiile civile normale, stabilite de lege”.

Interzicerea muncii forțate reprezintă **un corolar al dreptului la muncă**. Alegerea profesiei și a locului de muncă fiind liberă, în mod firesc, munca forțată este interzisă.

Textul constituțional precizează ce activități nu constituie muncă forțată.

Aceste activități sunt limitativ menționate în alin. (2) al articolului. Noi nu vom insista asupra lor deoarece sunt clar conturate și cert determinate.

Reglementările cu caracter constituțional referitoare la interzicerea muncii forțate sunt, în linii generale, în acord cu prevederile Pactului internațional relativ la drepturile civile și politice și cu legislația în vigoare în statele membre ale Uniunii Europene.

Nici nu se putea altfel deoarece art. 44 nu reprezintă altceva decât reproducerea art. 39 din Constituția României adoptată în anul 1991, respectiv art. 42 din Constituția României revizuită prin legea nr. 429 / 2003.

Art. 45. – „Dreptul la grevă”.

„(1). Dreptul la grevă este recunoscut. Grevele pot fi declanșate numai în scopul apărării intereselor profesionale cu caracter economic și social ale salariaților.

(2). Legea stabilește condițiile de exercitare a dreptului la grevă, precum și răspunderea pentru declanșarea nelegitimă a grevelor.”

Dreptul la grevă constituie un mijloc de presiune utilizat de salariați pentru obținerea unor condiții superioare de muncă. El se materializează prin încetarea voluntară a muncii de către salariații unității economice.

Pentru exercitarea dreptului la grevă trebuie ca subiecții să aibă o calitate specială, circumstanțială - aceea de **salariați**.

Exercitarea dreptului la grevă presupune anumite **limite**. Aceasta în sensul că, deși textul constituțional nu prevede, trebuie asigurate serviciile esențiale pentru societate.

Legiuitorul ordinar trebuie să stabilească și să nominalizeze serviciile publice esențiale pentru societate, precum și categoriile de funcționari publici cărora nu le este permis să declare grevă.

Tot el trebuie să legifereze în domeniul răspunderii subiecților de drept pentru declanșarea nelegitimă a grevelor și – am spune noi – pentru declanșarea grevelor fără asigurarea serviciilor esențiale pentru societate.

Art. 46. – „Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia”.

„(1). Dreptul la proprietate privată, precum creanțele asupra statului sunt garantate.

(2). Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru o cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreaptă și prealabilă despăgubire.

(3). Avera dobândită licit nu poate fi confiscată. Caracterul licit al dobândirii se prezumă.

(4). Bunurile destinate, folosite sau rezultate din infracțiuni ori contravenții pot fi confiscate numai în condițiile legii.

(5). Dreptul de proprietate privată obligă la respectarea sarcinilor privind protecția mediului înconjurător și asigurarea bunei vecinătăți, precum și la respectarea celorlalte sarcini care, potrivit legii, revin proprietarului.

(6). Dreptul la moștenire a proprietății private este garantat”.

În alin. (1) se prevede că dreptul de proprietate privată și creanțele asupra statului sunt garantate. Desigur, legea este aceea care determină în concret conținutul și limitele în care se pot exercita aceste drepturi.

Dreptul de proprietate este un drept fundamental al cetățeanului moldovean și al omului în general.

Dreptul de proprietate privată presupune exercitarea dezmembrămintelor sale și utilizarea tuturor atributelor conferite titularului: **posesia, folosința și dispoziția (materială și juridică).**

În alin. (2) este instituit principiul exproprierii pentru cauză de utilitate publică. Exproprierea nu se poate realiza pentru obținerea sau pentru satisfacerea unor interese private. De asemenea, când se expropriează pentru cauză de utilitate publică se acordă o despăgubire **prealabilă și justă.**

Pentru a proteja patrimoniul subiecților de drept s-a prevăzut că averea dobândită în mod licit (legal și legitim) **nu poate fi confiscată.** Constituantul a introdus o prezumție de excepție cu prevedere la bunurile fiecărei persoane fizice sau persoane juridice. Această prezumție se referă la caracterul licit al dobândirii bunurilor din patrimoniu. Este o prezumție cu caracter relativ, organele abilitate având dreptul de a produce dovada (proba) contrară (alin. 3).

Se precizează că bunurile destinate, folosite sau rezultate din infracțiuni ori contravenții pot fi confiscate în condițiile prevăzute de lege (alin. 3). Este firesc având în vedere că infracțiunile și contravențiile constituie fapte ilicite, cu grad de pericol social.

Dacă nu s-ar proceda la confiscarea acestor bunuri infractorul sau contravenientul și-ar spori patrimoniul fără o cauză legitimă.

Legiuitorul Constituant impune anumite **limite** în exercitarea dreptului de proprietate privată: respectarea protecției mediului, asigurarea bunei vecinătăți și alte îndatoriri nenominalizate stabilite în temeiul legii sau în baza cutumei [(art. 46 alin. (5)].

Garantând dreptul de proprietate privată desigur că Legiuitorul Constituant garantează și **dreptul la moștenire.**

Dreptul la moștenire (succesiune) – este garantat indiferent dacă succesiunea este **legală** sau **testamentară.**

Proclamarea de principiu a garantării dreptului la succesiune implică detalierea chestiunii în cadrul „**Dreptului succesoral**” care cuprinde textele din legislația civilă aceea reglementează în detaliu moștenirea și formele acesteia [alin. (6)].

În opinia noastră, **proprietatea privată trebuie să fie garantată și ocrotită în mod egal de lege, indiferent de titular.**

Este garantat – în sensul că autoritățile etatice și orice subiect de drept trebuie să recunoască dreptul de proprietate privată și să nu-l stânjenească pe titular în exercitarea acestui drept subiectiv.

Garanția – rezultă din obligația negativă, generală și universală a tuturor subiecților de drept de a se abține de a aduce atingere dreptului subiectiv civil cu caracter patrimonial,

real care este dreptul de proprietate privată și care aparține titularului. Este garantat deoarece dreptul de proprietate privată este din punct de vedere al gradului de opozabilitate, **un drept absolut**.

Ocrotirea se referă la aptitudinea de a valorifica în justiție **aceleași mijloace procesuale** indiferent dacă titularul dreptului de proprietate privată este statul, unitățile administrativ – teritoriale, instituțiile bugetare de stat, regiile autonome sau persoane fizice ori persoane juridice de drept privat.

Așa se explică de ce Legiuitorul Constituant ar trebui să utilizeze expresia „**indiferent de titular**”.

De asemenea, în Constituția ar trebui prevăzută **interzicerea naționalizării sau a oricărei alte măsuri de trecere silită în proprietatea publică a unor bunuri pe baza apartenenței sociale, etnice, religioase, politice sau de altă natură discriminatorie a titularilor**.

Ar fi o dispoziție constituțională extrem de generoasă de natură a asigura securitatea circuitului civil general dar, mai ales, de a concretiza principiile democratice ale Statului de Drept. Credem că o asemenea eventuală dispoziție ar conduce la evitarea, pe viitor, a luării unor măsuri extreme de natură a afecta patrimoniul subiectelor de drept. Ceea ce, de altfel, s-a întâmplat în Republica S.S. Moldovenească după instaurarea regimului comunist sovietic.

În Constituție ar trebui înserată prevederea potrivit căreia **pentru lucrări de interes general autoritate publică poate folosi subsolul oricărei proprietăți imobiliare, cu obligația de a despăgubi proprietarul pentru daunele aduse solului, plantațiilor sau construcțiilor, precum și pentru alte daune imputabile autorității. Despăgubirile menționate se stabilesc de comun acord cu proprietarul sau, în caz de divergență, prin justiție**. S-ar conferi, în acest fel, dreptul autorității publice de a utiliza subsolul oricărei proprietăți imobiliare. Aceasta numai în ipoteza efectuării unor „**lucrări de interes general**”. Pentru eventualele daune (prejudicii) aduse proprietarului, prin efectuarea lucrărilor, autoritatea publică este obligată să îl despăgubească prin echivalent bănesc. Valoarea despăgubirilor, și în cazul exproprierii pentru cauză de utilitate publică dar și în cazul efectuării de lucrări de interes general, se stabilește de autoritatea publică și de proprietar pe cale amiabilă. Dacă sunt neînțelegeri proprietarul s-ar putea adresa instanței de judecată competente.

Ar trebui prevăzută în Constituție **aptitudinea cetățenilor străini și a apatrizilor de a dobândi dreptul de proprietate privată asupra terenurilor numai în condițiile rezultate din aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană și din alte tratate internaționale la care Republica Moldova este parte, pe bază de reciprocitate, în condițiile prevăzute prin lege organică, precum și prin moștenirea legală**.

Art. 47. – „Dreptul la asistență și protecție socială”.

„(1). Statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcăminte, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare.

(2). Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor”.

Acest text consacra obligația statului de a asigura cetățenilor condiții decente de viață. Luarea măsurilor de dezvoltare economică și de protecție socială adecvată constituie obligații ale statului, de fapt ale autorităților publice.

Prin condiții decente de viață se înțelege asigurarea, de principiu, a hranei, îmbrăcăminte, locuinței și a îngrijirii medicale corespunzătoare.

Desigur aceasta nu înseamnă că unii cetățeni au dreptul de a fi asistați continuu, fără a depune cel mai mic efort, trăind din subvențiile asigurate de societate, adică de personale fizice care muncesc.

Aceasta înseamnă că Republica Moldova **este un stat social** dar nu trebuie scăpat din vedere că întreaga economie (infrastructura) acestui stat este de piață, așa încât și principiile statului liberal, concurențial se impun a fi reținute.

Statul social nu înseamnă asigurarea mijloacelor de trai alcoolizilor, vagabonzilor, persoanelor fizice lipsite de voință și de aptitudini.

Acest principiu generos al Constituției Republicii Moldova nu trebuie să afecteze persoanele angajate în muncă care poartă „**povara**” pentru asigurarea bunelor condiții de trai unor persoane fizice din categoriile anterior nominalizate.

Într-adevăr sunt persoane fizice îndreptățite la satisfacerea acestei obligații din partea statului: șomeri, bătrâni, bolnavi. Lor le este destinat ajutorul societății.

Se prevede că cetățenii moldoveni au dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate etc.

Aceste drepturi fundamentale ale cetățenilor implică îndatorirea autorităților publice competente de a le satisface, îndeplinindu-le.

Art. 48. – „Familia”.

„(1). Familia constituie elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului.

(2). Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între bărbat și femeie, pe egalitatea lor în drepturi și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor.

(3). Condițiile de încheiere, de desfacere și de nulitate a căsătoriei se stabilesc prin lege.

(4). Copiii sunt obligați să aibă grijă de părinți și să le acorde ajutor”.

Căsătoria este liber consimțită. Bărbatul și femeia au dreptul fundamental de a se căsători, de la vârsta prevăzută în dispozițiile legale.

Căsătoria se întemeiază pe **egalitatea dintre soți** care reprezintă o situație particulară a principiului egalității tuturor cetățenilor Republicii Moldova.

Soții, în egală măsură, au dreptul și obligația de a asigura creșterea, educația și instruirea (învățătura) copiilor. Acest drept / obligație se concretizează atât în raport cu copiii rezultați din căsătorie cât și în raport cu copiii rezultați din afara căsătoriei. **Egalitatea în drepturi a celor două categorii de copii (din căsătorie respectiv din afara căsătoriei) ar trebui să devină un principiu explicit formulat în Constituția Republicii Moldova.**

Legislația civilă (Codul Familiei) reglementează în amănunt condițiile de încheiere, de desfacere și de nulitate a căsătoriei. Din acest motiv Legiuitorul Constituant face trimitere la lege cu privire la aceste aspecte.

Este înserată obligația copiilor de a avea grijă de părinții lor și de a le acorda ajutor. Este vorba de susținerea morală și materială a părinților de către copii.

Cu privire la susținerea materială câteva precizări credem că sunt utile. **Părinții trebuie să se aplece în stare de nevoie** pentru a beneficia de ajutorul material al copiilor lor (majori, desigur). Această stare de nevoie nu se prezumă, ea trebuie dovedită.

Descendenții de gradul I – **copii majori** – au obligația de ajutorare a părinților aflați în nevoie fără a neglija întreținerea datorată propriilor lor copii minori sau majori aflați în continuare de studii. De asemenea, nu trebuie neglijată obligația de ajutorare reciprocă a soților pe parcursul căsătoriei.

Proclamația din alin. (1) al articolului supus analizei nu comportă comentarii. Este apropiată ideologiei socialismului sovietic totalitar.

Art. 49. – „Protecția familiei și a copiilor orfani”.

„(1). Statul facilitează, prin măsuri economice și prin alte măsuri, formarea familiei și îndeplinirea obligațiilor ce îi revin.

(2). Statul ocrotește maternitatea, copiii și tinerii, stimulând dezvoltarea instituțiilor necesare.

(3). Toate preocupările privind întreținerea, instruirea și educația copiilor orfani și a celor lipsiți de ocrotirea părinților revin statului și societății. Statul stimulează și sprijină activitatea de binefacere față de acești copii”.

Acest text constituțional proclamă obligația statului de a sprijini prin diverse măsuri, în special cu caracter economic, căsătoria tinerilor (formarea familiei) și procrearea, nașterea de descendenți în cadrul familiei, creșterea și educarea tinerelor generații în sânul familiilor.

Statul se obligă la crearea unor instituții etatice prin intermediul cărora să fie ocrotită maternitatea și să asigure ocrotirea copiilor și a tinerilor.

În privința copiilor orfani se menționează că instruirea și educația acestora precum și a copiilor lipsiți – din diferite motive – de ocrotirea părinților reprezintă o obligație, care revine statului și societății, în ansamblu.

Dispoziția din alin. (3) este necesară în scopul ocrotirii acestor categorii de minori.

Art. 50. – „Ocrotirea mamei, copiilor și a tinerilor”.

„(1). Mama și copilul au dreptul la ajutor și ocrotire specială. Toți copiii, inclusiv cei născuți în afara căsătoriei, se bucură de aceeași ocrotire socială.

(2). Copiii și tinerii se bucură de un regim special de asistență în realizarea drepturilor lor.

(3). Statul acordă alocațiile necesare pentru copii și ajutoare pentru îngrijirea copiilor bolnavi ori handicapați. Alte forme de asistență socială pentru copii și tineri se stabilesc prin lege.

(4). Exploatarea minorilor, folosirea lor în activități care le-ar dăuna sănătății, moralității sau care le-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea morală sunt interzise.

(5). Autoritățile publice asigură condiții pentru participarea liberă a tinerilor la viața socială, economică, culturală și sportivă a țării”.

Constituția garantează acestor categorii de persoane fizice un **regim special de protecție și de asistență**.

Mama și copilul beneficiază de ocrotire specială și de ajutor din partea societății.

Din nefericire, **Legiuitorul Constituant nu a prevăzut o limită de vârstă sub care minorii să nu poată fi angajați ca salariați**. Chiar dacă în **dreptul obiectiv (pozitiv)** există o astfel de prevedere, considerăm că era imperios necesar ca această reglementare să capete un caracter constituțional.

Sunt precizate măsurile adoptate dar și obligațiile care revin statului: acordarea de ajutoare, alocații etc. Legiuitorul ordinar poate stabili și alte forme de sprijin pentru copiii și tinerii.

Se interzice exploatarea minorilor precum și folosirea acestora la activități care le-ar dăuna sănătății sau moralității ori le-ar pune în pericol viața sau normala dezvoltare fizică și psihică.

Statul este dator să protejeze și să încurajeze participarea tinerilor la activitățile din toate domeniile sociale.

Art. 51. – „Protecția persoanelor handicapate”.

„(1). Persoanele handicapate beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială.

(2). Nimeni nu poate fi supus nici unui tratament medical forțat, decât în cazurile prevăzute de lege.”

Acest drept fundamental se referă la persoanele fizice cu dizabilități, defavorizate fizic sau psihic. Aceste persoane fizice au dreptul de a beneficia de protecție specială. Obligația corelativă cu caracter constituțional, fundamental, revine autorităților și instituțiilor publice competente.

Cu excepția cazurilor prevăzute de legislație nici o persoană fizică nu poate fi supusă unui tratament medical forțat. Este o prevedere menită a garanta realizarea curelor exclusiv cu consimțământul prealabil al persoanei și pentru a se evita tratamentele și intervențiile chirurgicale experimentale.

Art. 52. – „Dreptul de petiționare”.

„(1). Cetățenii au dreptul să se adreseze autorităților publice prin petiții formulate numai în numele semnatarilor.

(2). Organizațiile legal constituite au dreptul să adreseze petiții exclusiv în numele colectivelor pe care le reprezintă”.

Dreptul de petiționare constituie un drept subiectiv garanție pentru cetățenii Republicii Moldova.

Au dreptul de a petiționa cetățenii moldoveni și persoanele juridice legal constituite pe teritoriul Republicii Moldova.

Persoanele fizice trebuie să semneze petițiile formulate către autoritățile publice; persoanele juridice pot adresa petiții – prin reprezentanții lor legali – exclusiv în numele colectivelor pe care le reprezintă.

Pentru a se asigura în mod efectiv dreptul de petiționare Legiuitorul Constituant ar fi trebuit să prevadă scutirea de taxă a petițiilor.

La orice petiție adresată fiecare autoritate publică trebuie să răspundă. Condițiile și termenul pentru trimiterea răspunsului cad în sarcina Legiuitorului ordinar, care reglementează aceste situații prin lege.

De asemenea, Legiuitorul ordinar trebuie să reglementeze responsabilitățile care revin funcționarilor publici pentru încălcarea dispozițiilor legale privitoare la termenele și condițiile în care răspunsul trebuie redactat și înaintat petentului.

Răspundere trebuie să existe și pentru funcționarul public care cu intenție sau din neglijență și-a îndeplinit necorespunzător îndatoririle de serviciu, fapt ce a determinat exercitarea dreptului de petiționare de către subiectul de drept nemulțumit.

Art. 53. – „Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică”.

„(1). Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei.

(2). Statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești”.

Autoritățile publice răspund: **dacă emit un act administrativ care vatămă drepturile unui subiect de drept; dacă nu soluționează, în termenul prevăzut de lege, o cerere adresată de o persoană și pentru prejudiciile cauzate de erorile judiciare exclusiv în procesele penale.**

Persoana prejudiciată poate solicita: **recunoașterea dreptului pretins; anularea actului și repararea, adică acoperirea, prejudiciului.**

Cetățeanul trebuie să justifice dreptul solicitat (drept subiectiv, evident) și să producă actul, emis de autoritatea publică, generator de prejudicii.

Cu privire la răspunderea pentru erorile judiciare ea se circumscrie doar proceselor penale.

Credem că la o eventuală modificare a Constituției ar fi necesară revizuirea textului în sensul că este necesar ca statul să răspundă pentru erorile judiciare săvârșite în orice fel de procese: penale, civile, administrative.

Dacă se constată eroarea judiciară statul îl despăgubește pe cel vătămat.

Răspunderea judecătorilor și a procurorilor ar trebui să fie angajată dacă aceștia și-au exercitat atribuțiile specifice funcției fie **cu rea-credință**, fie **cu gravă neglijență**.

Judecătorii și / sau procurorii trebuie să răspundă patrimonial față de stat deoarece statul se subrogă în locul și în dreptul celui vătămat și care a fost despăgubit.

Art. 54. – „Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți”.

„(1). În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.

(2). Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

(3). Prevederile alin. (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20 – 24.

(4). Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății”.

Limitarea sau restrângerea unor drepturi sau libertăți trebuie **să fie prevăzută expres de lege (practic, de Legea fundamentală)** și **să fie realizată în scopul satisfacerii unor interese publice, generale.**

Limitările prevăzute au **un caracter de excepție**. Situațiile care impun restrângerea unor drepturi sau a unor libertăți fundamentale sunt expres nominalizate de Legiuitorul Constituant în alin. (2).

Aceste situații, limitativ prevăzute, realizează condiția legitimării restrângerii dreptului sau a libertății fundamentale.

Alin. (4) precizează că ceea ce se restrânge nu este dreptul subiectiv fundamental sau libertatea fundamentală ci **exercitarea acestora**. Restrângerea exercitării dreptului sau a libertății **nu pune în discuție însăși existența acestora**.

Restrângerea drepturilor sau a libertăților fundamentale trebuie să aibă **un caracter nediscriminatoriu**.

Legiuitorul Constituant a menționat expres în alin. (3) din articolul analizat că nu este posibilă restrângerea drepturilor fundamentale proclamate în art. 20 – 24, respectiv: accesul liber la justiție (art. 20); prezumția nevinovăției (art. 21); neretroactivitatea legii (art. 22); dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art. 23) și dreptul la viață și la integritate fizică și psihică (art. 24).

Facem precizarea că art. 22 din Constituția Republicii Moldova nu se referă la un drept fundamental; neretroactivitatea legii constituie un principiu fundamental de drept care are însă înrâurire asupra drepturilor subiective ale persoanei fizice.